

รายงานการเข้าร่วมโครงการเอพีโอ

24-CL-21-GE-WSP-A

ประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน

ระหว่างวันที่ วันที่ 31 มีนาคม 2568 – 2 เมษายน 2568

อบรมผ่านระบบประชุมทางไกล(Online)
โดย สำนักงานเลขาธิการ APO

จัดทำโดย

นางกรรณิการ์ กันหา
ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา สำนักพัฒนา
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน)
พฤษภาคม 2568

ส่วนที่ 1 เนื้อหา/องค์ความรู้จากการเข้าร่วมโครงการ

1.1 ที่มาหรือวัตถุประสงค์ของโครงการโดยย่อ

ชุมชนทั่วโลกต้องเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และสภาพทางเศรษฐกิจ ความปั่นป่วนเหล่านี้อาจก่อให้เกิดการหยุดชะงักอย่างรุนแรงต่อการดำรงชีวิต เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นการรับรองการเปลี่ยนแปลงถึงความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม ; เรียนรู้วิธีการและเครื่องมือเชิงปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวได้ และศึกษากรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการรองรับการปรับตัวของชุมชน/เกษตรกร โดยมีประเด็น/แนวคิดเกี่ยวกับ **ความเข้มแข็งทางสังคม** วิธีที่ชุมชนสามารถปรับตัวและฟื้นตัวจากปัญหาต่าง ๆ เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ วิกฤตเศรษฐกิจ หรือความขัดแย้งทางสังคม ผ่านความร่วมมือและการเตรียมพร้อม **วิธีการสร้างชุมชน** กลยุทธ์ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เช่น การจัดกิจกรรมในท้องถิ่น การส่งเสริมการทำงานอาสาสมัคร หรือการสร้างพื้นที่สำหรับการร่วมมือกัน **ทักษะในการมีส่วนร่วมกับชุมชน** ทักษะด้านการสื่อสาร ความเป็นผู้นำ การแก้ไขปัญหา และความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้คนเข้าร่วมในการอภิปรายและการตัดสินใจ **การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน** การวางแผน เตรียมการ และตอบสนองต่อภัยพิบัติในระดับท้องถิ่นผ่านการทำงานร่วมกัน การบริหารทรัพยากร และการเตรียมพร้อมเชิงรุก และ **กรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จ** ตัวอย่างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของชุมชนที่นำกลยุทธ์ความเข้มแข็งทางสังคมมาใช้ซึ่งมีประสิทธิภาพ ซึ่งให้บทเรียนและแนวทางที่มีคุณค่าแก่ผู้อื่น

1.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ที่ได้รับจากการบรรยาย

1) Session 1: Introduction to Social Resilience "ภาพรวมของความยืดหยุ่นทางสังคม"

วิทยากรโดย Dr.Kazuki Kagohashi สรุปเนื้อหาได้รับการบรรยาย ดังนี้

ความยืดหยุ่น คือ ความสามารถของระบบในการรองรับและการฟื้นตัว รวมถึงการจัดระเบียบใหม่ระหว่าง การเปลี่ยนแปลง โดยยังคงรักษาหน้าที่ โครงสร้าง อัตลักษณ์ และระบบป้อนกลับไว้ได้" (Walker et al., 2004)

การแปลงความยืดหยุ่นเชิงนิเวศสู่บริบททางสังคม มีองค์ประกอบสำคัญของความยืดหยุ่น (Keck & Sakdapolrak 2013) คือ ความคงอยู่ของระบบ การปรับตัวต่อการรบกวน และการเปลี่ยนแปลง สู่เส้นทางใหม่

ความยืดหยุ่นทางสังคม คือ

- ความสามารถของชุมชนในการรับมือกับแรงกระทบภายนอกต่อโครงสร้างทางสังคม (Adger, 2000)
- ความสามารถของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าถึงทุนเพื่อปรับตัว สร้างทางเลือก และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น (Obrist et al., 2010)

Ex.การนำไปประยุกต์ใช้

- การฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ เช่น โครงการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนในอินโดนีเซียเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูในระดับท้องถิ่นหลังจากแผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิในมหาสมุทรอินเดียเมื่อปี 2004
 - การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น โครงการการรองรับการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพอากาศของประเทศแซมเบีย
 - การพัฒนาชุมชน เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพในชุมชนชายฝั่งในแอฟริกาตะวันออก โครงการ Chars ในบังคลาเทศ
- กรอบแนวคิดทางทฤษฎีของความยืดหยุ่นทางสังคม**

(1) ทุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง:

- ทุนการเงิน
- ทุนธรรมชาติ
- ทุนมนุษย์
- ทุนกายภาพ (สิ่งปลูกสร้าง)
- ทุนสังคม (เครือข่าย, ความสัมพันธ์)
- องค์ความรู้ / การวางแผน

(2) ความสามารถ:

- การรับมือ (Coping)
- การปรับตัว (Adaptive)

- การเปลี่ยนแปลง (Transformative)
- (3) อาสาสมัครเป็นทรัพยากรสำคัญ

สรุปประเด็นสำคัญ

- แนวคิดความยืดหยุ่นหรือการปรับตัวเชิงนิเวศพัฒนาเพื่ออธิบายพฤติกรรมซับซ้อนของระบบธรรมชาติ
- แนวคิดนี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับระบบสังคม โดยเน้นที่การฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ
- ความยืดหยุ่นทางสังคมประกอบด้วย 3 ความสามารถ: การรับมือ, การปรับตัว, และการเปลี่ยนแปลง เช่น แผ่นดินไหว สึนามิ เป็นต้น ความยืดหยุ่นทางสังคมประกอบด้วยศักยภาพ 3 ประการได้แก่ ความสามารถในการรับมือ ความสามารถในการปรับตัว และความสามารถในการเปลี่ยนแปลง
- การฟื้นตัวทางสังคมสามารถวิเคราะห์ผ่านกรอบทุน (capital assets framework) เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการบริหารจัดการสินทรัพย์ถาวรหรือสินทรัพย์ทุนขององค์กร ซึ่งอาจรวมถึงที่ดิน อาคาร เครื่องจักร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีมูลค่าสูงและใช้ในการดำเนินงานระยะยาว โดยกรอบแนวคิดนี้ช่วยให้สามารถวางแผน ควบคุม และประเมินมูลค่าของสินทรัพย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสร้างทุนสังคม, เครือข่ายท้องถิ่น, หรือปรับนโยบายของรัฐ

2) Session 2 : Strengthening Community Resilience: Case of Thailand “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาประเทศไทย”

วิทยากรโดย Mr.Mechai Viravaidya : ผู้ก่อตั้งและนายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) สรุปเนื้อหาได้จากการบรรยาย ดังนี้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการดำเนินงานของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) อาทิเช่น

1. การพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ PDA ได้ดำเนินโครงการพัฒนาชนบทแบบบูรณาการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ผ่านการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
2. การพัฒนาหลักสูตรการเกษตรและอาหารปลอดภัย PDA ได้พัฒนาหลักสูตรการเกษตรและอาหารปลอดภัย เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้แก่ชุมชน โดยมีการฝึกอบรมเกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดอาหารปลอดภัย
3. การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน PDA ได้ส่งเสริมการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในชุมชน โดยการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงน้ำสะอาดและใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ
4. การส่งเสริมอุตสาหกรรมท้องถิ่น PDA ได้ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตและผู้บริโภคในท้องถิ่น
5. การพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ในชุมชน PDA ได้ส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาในชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน .

3) Session 3 : Crisis of Water and Soil 1 : South India Rural Resilience Enhancement through Water and Soil Conservation “สถานการณ์น้ำและดิน กรณีศึกษา การอนุรักษ์น้ำและดินในพื้นที่ชนบทของอินเดียได้อย่างยั่งยืน”

วิทยากรโดย Mr.Nobuaki Wada สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

วิกฤตของดินและน้ำ

ในพื้นที่ที่ประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ-สังคม สภาพภูมิอากาศ และวัฒนธรรม ประเพณีเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นพื้นที่เป้าหมายเป็นหมู่บ้านที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แสดงผลอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ชาวชาวรา ในเทือกเขา Eastern Ghats ชายแดนรัฐอานธรประเทศและโอริสสา ประเทศอินเดีย มีการทำการเกษตรแบบไร้เลื่อนลอย การเพาะปลูกแบบผลัดเปลี่ยนหมุนเวียน ส่งผลกระทบให้พื้นที่ที่เคยเพาะปลูกได้พื้นที่ตัวเต็มทีในขณะที่ภัยวัฒนธรรมไปยังที่อื่น การห้ามชาวโปดูไม่ได้หมายความว่าห้ามวิธีการผลิตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น พื้นที่ของพวกเขาถูกผนวกเข้ากับป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้นพวกเขาจึงสูญเสียที่ดินบรรพบุรุษ และถูกบังคับให้ขุดค้นพื้นที่ภูเขา

เล็กๆ แห่งหนึ่ง แต่แนวทางการปลูกของพวกเขาไม่ได้ปรับให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสม พวกเขายังคงดำเนินการต่อไปบนทางลาด แต่คราวนี้ พืชที่เคลียร์ได้นั้นเป็นพืชคลุม เราสามารถจินตนาการได้อย่างง่ายดายว่าสิ่งนั้นจะทำให้เกิดการพังทลายของดินและการตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเกิดขึ้นจริง การเพิ่มขึ้นของจำนวน ประชากรทำให้มีการตัดไม้ทำลายป่าเพิ่มขึ้นเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกบนพื้นที่ลาดชันเพิ่มขึ้น ดังนั้น การตัดไม้ทำลายป่าจึงทำให้เกิดการกัดเซาะดินอย่างรุนแรงและเกิดน้ำท่วม รูปแบบการใช้ชีวิตของพวกเขาค่อย ๆ ซึมซับเข้ากับหลักศาสนาฮินดู วัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังมีผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ส่งผลให้ทรัพยากรทุกอย่าง (นอกจากน้ำและดิน) ต้องนำเข้าจากภายนอก การทำการเกษตรต้องเริ่มจากเงินลงทุน ส่งผลให้เกษตรกรมีหนี้สิน มีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้น

แนวทางแก้ไข/การฟื้นฟู

วิธีการตามแนวคิด Micro Watershed คือ การกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่เป็นไปได้สำหรับการจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้บริบทของพื้นที่ เช่นการสร้างกำแพงหินชะลอน้ำ ลดการพังทลายของดิน ดังนั้น การบริหารจัดการน้ำขนาดเล็กเป็นวิธีที่ดีสำหรับการแก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำและดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) Session 4 : Social Resilience Case Study : Landcare in Australia “ความสามารถของชุมชนในการรับมือการปรับตัว และฟื้นฟูจากการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษา : การจัดการที่ดินในประเทศออสเตรเลีย”

วิทยากรโดย Dr. Kazuki Kagohashi สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

Landcare คือ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เริ่มต้นจากการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมในชนบทของออสเตรเลีย มีความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กร ภาครัฐ และเอกชน Landcare ในออสเตรเลีย เริ่มต้นขึ้นปี 1989 โดยรัฐบาลกลางจัดตั้งโครงการ Landcare ขึ้นและมีการจัดตั้งเครือข่ายระดับภูมิภาค และระดับชาติ (2009)

ผลกระทบจากนโยบาย กลุ่มดูแลที่ดินขนาดเล็กในท้องถิ่นกำลังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนเงินทุนที่เพียงพอ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนทางการเงินเพิ่มเติมสำหรับกิจกรรมภาคพื้นดินขนาดเล็ก การสืบทอดความรู้ในท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญ เราอาจสูญเสียความรู้ในท้องถิ่นไปหลังจากที่รุ่นที่ 1 หรือ 2 (เกษตรกรผู้เป็นตำนาน ผู้ทำเกษตรกรรมระดับตำนาน) เกษียณจากการทำเกษตรกรรมหากความรู้ของพวกเขาไม่ได้รับการถ่ายทอดอย่างเหมาะสมให้กับรุ่นต่อไป การแก่ชราและการลดจำนวนประชากรส่งผลกระทบต่อความสามารถในการทำงานของตนเอง ปัญหา หากกลุ่มดูแลที่ดินท้องถิ่นต้องการเพิ่ม ความเป็นอิสระของตนเอง ความเข้มข้นในการทำกิจกรรมต่างๆ ของพวกเขาย่อมลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ หากทุนทางการเงินมีจำกัด จำเป็นต้องเพิ่มการเข้าถึงความรู้ (รวมถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์และในท้องถิ่น) เพื่อแปลงทุนทางการเงินให้เป็นสินทรัพย์ทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความเป็นอิสระในการทำงาน หากแรงงานมีจำกัด วิธีการรวมสินทรัพย์ทุนจะต้องมีความยืดหยุ่นและสร้างสรรค์มากขึ้น อาจจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน เช่น การตรวจจับวัชพืชด้วย AI โดรน การสำรวจระยะทางไกล การควบคุมรถแทรกเตอร์ด้วย GPS เป็นต้น

ความรู้และแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อรักษาความเป็นอิสระของกลุ่มดูแลที่ดินในท้องถิ่น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนเครือข่ายดูแลที่ดินภูมิภาคมากขึ้น การกระจายแหล่งที่มาของรายได้ เช่น ค่าบริการความร่วมมือ ยังมีความสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของเงินทุนทางการเงินสำหรับเครือข่ายดูแลที่ดินอีกด้วย

5) Session 5 : Disaster Risk Reduction for More Resilient Communities “แนวทางในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเพื่อสร้างชุมชนที่มีความสามารถในการฟื้นตัวและปรับตัวได้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการ ป้องกัน การ เตรียมความพร้อม การ ตอบสนอง และการ ฟื้นฟู อย่างมีประสิทธิภาพ”

วิทยากรโดย Mr. Timothy Wilcox สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

กลยุทธ์การจัดการภัยพิบัติในระดับชุมชน โดยเน้นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดและการมีบทบาทของทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะภาคเอกชน

(1) ภัยพิบัติและเหตุผลที่เราต้องมีความสามารถในการฟื้นตัว ได้แก่

- ความแตกต่างระหว่าง อันตราย (Hazard) กับ ภัยพิบัติ (Disaster) เช่น พายุไซโคลนเป็นภัยธรรมชาติ แต่กลายเป็นภัยพิบัติเมื่อสร้างความเสียหายต่อผู้คน

- การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) คือการย้อนกลับไปดูสถิติเดิมของที่เคยเกิดขึ้นจนถึงปัจจุบันใช้ในการวิเคราะห์วางแผนรับมือป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงของภัยพิบัติ

- DRR มีเป้าหมายในการลดโอกาสที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้น รวมถึงลดความรุนแรงของผลกระทบเมื่อเกิดขึ้น และทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น พร้อมรับมือกับภัยพิบัติได้ดีขึ้น

- ในเชิงเทคนิค DRR มุ่งเน้นให้ชุมชนมีความสามารถในการฟื้นตัว (Resilience) มากขึ้น หรือลดความเปราะบาง (Vulnerability)

- ตัวอย่างเหตุการณ์ไซโคลนแพม (Cyclone Pam) ในปี 2015 ทำให้เกิดความสูญเสียเทียบเท่า 25% ของ GDP ของประเทศตูวาลู (Tuvalu) ในช่วงปี 2010-2021 ตูวาลูมีอัตราการเติบโตของ GDP เฉลี่ยเพียง 3.4% ต่อปี (ข้อมูลจากธนาคารโลก)

- ความถี่ของภัยพิบัติที่เพิ่มขึ้นและผลกระทบของมันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ สภาพอากาศที่เลวร้ายมากขึ้น และการรายงานที่ดี และผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ฤดูไฟป่า รุนแรงมากขึ้น พายุไซโคลนนอกฤดูกาลมีความรุนแรงมากขึ้นและเคลื่อนตัวไปยังสถานที่ใหม่ อากาศหนาวเย็น ร้อน กระทั่งเห็นการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรหมายถึงความเสียหายต่อผลกระทบต่อชุมชนอันตรายและภัยพิบัติที่มากขึ้น เช่น น้ำท่วม ส่งผลผลกระทบต่อผู้คนและโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าน้ำท่วมครั้งก่อน มลพิษและหมอกควัน PM 2.5 โรคระบาด โควิด-19 แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด โครงข่ายไฟฟ้าระบบและการทำงานของดาวเทียม อาจทำให้เกิดไฟฟ้าดับ วิทยุดับ และระบบ GPS หยุดชะงัก

(2) ความจำเป็นของความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนภัยพิบัติไม่ได้ส่งผลแค่ต่อโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังส่งผลกระทบยาวต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนด้วย!

- การฟื้นฟูชุมชนอาจใช้เวลาหลายปี

- ตัวอย่างของการฟื้นฟูที่ยาวนานและผลกระทบ

- แผนการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่น

- กรณีศึกษากลยุทธ์ในการสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชน

- กรณีศึกษาผลกระทบของภัยพิบัติที่มีต่อภาคเอกชน

- บทบาทสำคัญของพวกเขาในการสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชน

- และที่สำคัญคือ สุขภาพจิตของคนในชุมชน ต้องใช้เวลาหลายปีในการฟื้นฟูหลังเกิดภัยพิบัติ

การจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่น การตอบสนองต่อภัยพิบัติเริ่มต้นที่ระดับท้องถิ่น เป็นด่านแรกในการจัดการกับสถานการณ์ฉุกเฉิน รัฐบาลท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการนำชุมชนสู่ความสามารถในการฟื้นตัว (Community Resilience) และแผนการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่นเป็นปัจจัยหลัก (FEMA, 2024) นอกจากนี้รัฐบาลท้องถิ่นและหน่วยงานอาสาสมัครยังเป็นแนวหน้าในการรับมือภัยพิบัติ รวมถึงการป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

แผนการจัดการภัยพิบัติระดับท้องถิ่น มีองค์ประกอบสำคัญ เช่น

- ระบุภัยคุกคาม ใช้แนวทาง "ภัยพิบัติทุกประเภท" (All-hazards approach)

- ประเมินความเสี่ยง วิเคราะห์ความเป็นไปได้และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

- กำหนดและนำกลยุทธ์มาใช้เพื่อป้องกัน/ลดความเสี่ยง, เตรียมความพร้อม, ตอบสนอง, และ ฟื้นฟู จากภัยคุกคามและภัยพิบัติ

- ใช้จุดแข็งและทรัพยากรของชุมชน เช่น องค์การอาสาสมัครและภาคเอกชน

- ส่งเสริมความเชื่อมโยงทางสังคม – กระตุ้นให้เกิดการร่วมมือระหว่างองค์กรและชุมชน

- ให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วม ในการเตรียมและดำเนินแผน เช่น ผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้หญิง ผู้พิการ และภาคเอกชน

(3) สิ่งที่กำลังดำเนินการในระดับโลกเพื่อลดความเสี่ยง มาตรการ Sendai Framework for DRR ปี 2015-2030 ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการรับรองโดยประเทศสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2015 และนำมาใช้โดยหลายประเทศ เพื่อช่วยลดผลกระทบจากภัยพิบัติและเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนทั่วโลกสำหรับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

- เป้าหมายหลักลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและลดความสูญเสีย ทั้งชีวิต, การดำรงชีพ, สุขภาพ รวมถึงทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ, กายภาพ, สังคม, วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ของบุคคล ธุรกิจ ชุมชน และประเทศต่างๆ ในช่วง 15 ปีข้างหน้า

- เน้นบทบาทของทุกส่วนในสังคม ในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ รวมถึง ภาคเอกชน, ผู้หญิง, เด็ก, ผู้สูงอายุ, คนพิการ, ชุมชนพื้นเมือง และกลุ่มอื่นๆ

สรุป ภัยคุกคามไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ภัยพิบัติ แต่ภัยพิบัติสามารถป้องกันได้ ต้องนำแนวทาง “ภัยพิบัติทุกประเภท” มาใช้ ไม่ใช่แค่ภัยที่เรารู้จักเท่านั้น เพราะสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อเพื่อนบ้านของเรา อาจส่งผลกระทบถึงเราได้เช่นกัน ชุมชนอาจใช้เวลาหลายปีในการฟื้นตัว การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (DRR) สามารถลดผลกระทบ และช่วย รักษาการดำรงชีวิต, เศรษฐกิจ และชีวิตของผู้คน

- ระดับท้องถิ่นเป็นด้านหน้าสำคัญ และ รัฐบาลท้องถิ่นต้องได้รับการสนับสนุน

- ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญ ในการช่วยลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

- การลงทุนใน DRR มีประโยชน์มากมาย และแทบไม่มีข้อเสีย ต้นทุนของการไม่ลงทุนสูงเกินไป

(6) Session 6 : Crisis of water and soil 2: Senegal (West Africa) Rural Resilience Enhancement through Water and Soil Conservation “วิกฤตน้ำและดิน กรณีศึกษา เซเนกัล (แอฟริกาตะวันตก) การเสริมสร้างความสามารถในการฟื้นตัวของพื้นที่ชนบทผ่านการอนุรักษ์ดินและน้ำ”

วิทยากรโดย Mr.Nobuaki Wada สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

เซเนกัล: ตัวอย่างของภูมิภาคซาเฮล

สาธารณรัฐเซเนกัลเป็นประเทศที่อยู่ในแอฟริกาตะวันตก และเป็นหนึ่งในประเทศที่อยู่ในภูมิภาคซาเฮล พื้นที่ภูมิอากาศกึ่งแห้งแล้งอบอุ่น ตามการจำแนกประเภทสภาพภูมิอากาศเคิเปน พื้นที่ห่างจากเมืองหลวงดาการ์ไปทางใต้ประมาณ 150 กิโลเมตร และห่างจากแนวชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกประมาณ 20 กิโลเมตร ปริมาณน้ำฝนรายปีที่นั่นจะแตกต่างกันระหว่าง 300 มิลลิเมตร ขึ้นไปถึง 600 มิลลิเมตร เมื่อเราพิจารณาข้อมูลอุตุนิยมวิทยาในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวโวลอฟ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดซึ่งครอบคลุมประมาณ 40 % ของประชากรเซเนกัล วัฒนธรรมหลักของพวกเขา คือ ข้าว ข้าวฟ่าง ถั่วลิสง ผัก เช่น หัวหอม พริกเขียว กอมโบ มะเขือยาวแอฟริกัน เป็นต้น ผักเหล่านี้เป็นผักที่เพิ่งนำเข้ามาใหม่เมื่อ 20 – 30 ปี ยกเว้นถั่วลิสง ซึ่งมีการนำเข้ามาในช่วงที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และยังคงเป็นพืชผลทางการเกษตรหลักแล้ว ธัญพืชอื่นๆ มากกว่าครึ่งหนึ่งถูกบริโภคโดยครัวเรือน

ปัญหาที่เซเนกัลเผชิญคล้ายกับที่เกิดขึ้นในอินเดียแม้ว่ากระบวนการที่ทั้งสองประเทศผ่านมาจะต่างกัน แต่ สาเหตุหลักของปัญหาก็เหมือนกัน คือ ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือเซเนกัลมีประชากรเพิ่มขึ้น 3 เท่าตั้งแต่ได้รับเอกราช และ เพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และมีการนำพันธุ์พืชผลให้ผลผลิตสูง (HYV) และ F1 มาใช้ พร้อมกับปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช ส่งผลให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นภายในระยะเวลาเพียง 2-3 ทศวรรษ

ปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญเกี่ยวกับดินและน้ำในเซเนกัล

- ชาวบ้านสังเกตเห็นผลกระทบ เช่น การขาดแคลนน้ำและน้ำท่วม แต่ไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริง

- ตลอด 20 ปีที่ผ่านมา พวกเขาประสบกับ น้ำท่วมในทุกฤดูฝน

- ระยะเวลาระหว่างการขุดบ่อน้ำสั้นลงทุกปี

- ช่วงต้นทศวรรษ 2000 บ่อน้ำสามารถใช้ได้นานประมาณ 10 ปี แต่ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เหลือเพียง 2-3 ปีเท่านั้น

- เมื่อเข้าสู่ ฤดูแล้ง ระดับน้ำในบ่อน้ำส่วนใหญ่ ลดลงจนถึงระดับวิกฤติ

- นอกจากปัญหาน้ำแล้ว สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเหล่านี้คือ การเพิ่มขึ้นของความเค็มในดิน (Salinization)

ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร

การเกิดความเค็มในดินเป็นผลมาจากการรดน้ำมากเกินไป

- ตั้งแต่ปัญหาการขาดแคลนน้ำไปจนถึงความเค็มของดิน ทั้งหมดเกิดจาก การบริหารจัดการทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม

- ในอดีต ปัญหานี้ไม่รุนแรงนัก เพราะ การเกษตรดำเนินไปตามขีดความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติ

- การขยายพื้นที่เพาะปลูก ทำให้ภูมิทัศน์เปลี่ยนไป ป่าไม้และพุ่มไม้ค่อยๆ หายไป ส่งผลกระทบต่อ เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์และคนเลี้ยงแกะ ที่ต้องหาน้ำและพื้นที่พักพิง

- พืชเช่น ข้าวฟ่าง (Sorghum), ข้าวโพด (Mais), และข้าวฟ่างเม็ดเล็ก (Millet) อาศัยน้ำฝน แต่ การปลูกผักเพื่อการค้า ต้องการ การรดน้ำอย่างสม่ำเสมอ

- ชาวบ้านขุดบ่อน้ำและใช้เครื่องสูบน้ำ แต่ ขาดความรู้เกี่ยวกับการรดน้ำที่ถูกต้องผลที่ตามมาจากการรดน้ำมากเกินไป ทำให้เกิดทั้งการขาดแคลนน้ำและความเค็มของดินเพิ่มขึ้น

ปัญหานี้เกิดขึ้นทั่วโลกสิ่งที่เกิดขึ้นในเซเนกัล คล้ายกับ สิ่งที่เกิดขึ้นในเทือกเขา Eastern Ghats และ ในหลายพื้นที่ทั่วโลกแม้แต่ในบังกลาเทศ ซึ่งมีปริมาณน้ำฝนมาก เกษตรกรยังคงเผชิญกับ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ

แนวทางแก้ไขที่มีประสิทธิภาพ

- การวางแผนและการรดน้ำอย่างเหมาะสม
- การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มการกักเก็บความชื้นในดิน
- การจัดทำอนุรักษ์ดินและน้ำ
- การบริหารจัดการลุ่มน้ำขนาดเล็กโดยชุมชนท้องถิ่น

(7) Session 7 : Introduction to the Methodology Applied in the Field “วิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในการลงพื้นที่ภาคสนาม”

วิทยากรโดย Mr.Nobuaki Wada สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

Metafacilitation คือ กระบวนการส่งเสริมและเสริมสร้างศักยภาพของผู้เข้าร่วม เป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนตลอดชีวิต เนื่องจากเป็นทักษะการเข้าร่วมหลักสูตรเพียงหนึ่งหรือสองครั้งไม่เพียงพอที่จะทำให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- การเรียนรู้ (Knowledge) และ การนำไปใช้จริง (Application) ในสถานการณ์ที่ต้องการ เป็นสองสิ่งที่แตกต่างกัน สามารถพัฒนาได้ผ่านการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน การฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอช่วยให้สามารถใช้ Metafacilitation ได้อย่างคล่องแคล่วและมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง!

- Metafacilitation ไม่ใช่แค่เทคนิคสำหรับการสนทนาแบบตัวต่อตัว สามารถใช้ได้ทั้งแบบหนึ่งต่อหนึ่งและหนึ่งต่อหลายคน หากมีการปรับแต่งให้เหมาะสม

- สามารถเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ ที่ช่วยให้เข้าใจปัญหาได้ลึกซึ้งขึ้น
- ช่วยให้สามารถวางปัญหาในบริบทที่เหมาะสม และมองเห็นภาพรวมที่กว้างขึ้น
- พัฒนาไปจากการสนทนา (Dialogue) สู่การใช้เหตุผลแบบวิภาษวิธี (Dialectic)

หลักสูตร Metafacilitation ทำงานอย่างไร

หลักสูตร Metafacilitation ได้รับการออกแบบมาเพื่อช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถ อำนวยความสะดวกในการสนทนา และการแก้ปัญหา โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามที่มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: พื้นฐานของ Metafacilitation

- ทำความเข้าใจหลักการของ การตั้งคำถามที่เน้นข้อเท็จจริง
- เรียนรู้วิธี หลีกเลี่ยงคำถามที่กระตุ้นอคติหรือสมมติฐาน
- ฝึกฝนเทคนิค การสนทนาแบบเป็นกลางและมีวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 2: การนำ Metafacilitation ไปใช้ในการสนทนา

- พัฒนาทักษะในการ นำการสนทนาโดยไม่ขึ้นคำตอบ
- ใช้การตั้งคำถามแบบมีโครงสร้างเพื่อช่วยให้บุคคล วิเคราะห์สถานการณ์ของตนเอง
- ปรับปรุงเทคนิคผ่าน กรณีศึกษาจากสถานการณ์จริง

ขั้นตอนที่ 3: การอำนวยความสะดวกขั้นสูงและการแก้ปัญหา

- เรียนรู้วิธี สนับสนุนชุมชนและองค์กร ในการตัดสินใจ
- นำ Metafacilitation ไปใช้ใน การประชุมกลุ่มและบทบาทผู้นำ
- ส่งเสริม การสะท้อนตนเองและการสนทนาเชิงปฏิบัติ

กฎพื้นฐานของ Metafacilitation

- ตั้งคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงเท่านั้น – หลีกเลี่ยงคำถามที่นำไปสู่ความคิดเห็นส่วนตัวหรืออคติ
- รอให้บุคคลนั้นตระหนักด้วยตนเอง – ไม่ควรให้คำแนะนำหรือข้อเสนอแนะโดยตรง
- เคารพตัวตนของคู่สนทนา – ให้พื้นที่แก่พวกเขาในการคิดและแสดงออกอย่างอิสระ

*** ข้อสังเกต *What has happened* หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว หรือเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นและยังมีผลต่อปัจจุบัน

What exists หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือความเป็นจริงที่สามารถสังเกตเห็นได้ในขณะนี้ ทั้งสองประโยคนี้ใช้ในการตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อม แต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน—หนึ่งเกี่ยวกับอดีตที่มีผลต่อปัจจุบัน และอีกหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่จริง ณ ตอนนี

ความเป็นจริงประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่

- ความจริง
- แนวคิด/ข้อเสนอแนะ
- ความรู้สึก

ตัวอย่างคำถามที่ต้องการข้อเท็จจริง

1. อะไร (What)

- มันคืออะไร?
- คุณทำอะไร?
- มันทำมาจากอะไร?
- คุณพูดว่าอะไร?

2. ใคร (Who)

- ใครคือคนนั้น?
- คุณได้ยินมาจากใคร?
- คุณคุยกับใคร?
- คุณไปกับใคร?
- ใครรู้เรื่องนี้?
- ใครกำลังมีปัญหา/ใครเคยมีปัญหา? (เกี่ยวกับปัญหานี้)

3. เมื่อไร (When) [ติดตามการเปลี่ยนแปลงของปัญหา]

- มันเกิดขึ้นเมื่อไร?
- มันเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อไร?
- มันเกิดขึ้นล่าสุดเมื่อไร? (เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล่าสุด)

4. ที่ไหน (Where)

- มันเกิดขึ้นที่ไหน?
- คุณได้มันมาจากไหน?
- คุณค้นพบเรื่องนี้จากที่ไหน? (แหล่งข้อมูล)

5. เท่าไร/จำนวนเท่าไร (How much/ How many)

- มีคนกี่คนอยู่ที่นั่น?/ มีคนกี่คนที่นี่?
- มันมีค่าใช้จ่ายเท่าไร?/ มันราคาเท่าไร?
- มีชิ้นส่วนกี่ชิ้น?/ มีชิ้นส่วนกี่ชิ้นอยู่ที่นี่?
- คุณมีเงินเท่าไร?/ คุณต้องการน้ำเท่าไร? เป็นต้น

คำถามที่ต้องการคำตอบเป็น "ใช่" (Yes) หรือ "ไม่ใช่" (No)

1. ประสบการณ์ (Experiences)

- คุณเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับ...? (Have you ever experienced...?)

2. การรายงาน (Reporting)

- มีใครเคยรายงานเรื่องนี้ให้คุณทราบหรือไม่? (Has anyone reported this to you?)

3. การกระทำในอดีต (Acting in the past)

- คุณเคยดำเนินการเพื่อ...? (Have you ever taken steps to...?)

- คุณได้ทำอะไรเพื่อแก้ไขปัญหาหรือไม่? (Did you do anything to solve the problem?)

4. การมีอยู่ (Existence)

- มีสิ่งนี้อยู่หรือไม่? (Is there...?)

- สิ่งนี้เคยมีอยู่หรือไม่? (Was there...?)

- มีทางเลือกอื่นสำหรับคุณหรือไม่? (Was there an alternative for you?)

5. คุณสมบัติ (Property)

- คุณมี...? (Do you have...?)

6. ความรู้ (Knowledge)

- คุณรู้หรือไม่ว่า...? (Do you know...?)

7. ความทรงจำ (Memory)

- คุณจำได้หรือไม่ว่า...? (Do you remember...?)

ประโยคคำถาม ที่ใช้ในการสอบถามข้อมูล

- ทำไม (Why)

- อย่างไร (How)

- คำวิเศษณ์และสำนวนที่ใช้แสดงความเป็นทั่วไป

- ปกติ (usually)

- ทุกวัน (everyday)

- โดยประมาณ (roughly)

- เสมอ (always)

- ชาวบ้านในพื้นที่ (local inhabitants)

- ผู้ชายที่นี่ (men here)

การเคารพและให้คุณค่าแก่ความภาคภูมิใจในตนเอง

การลดความเชื่อมั่นในตัวเอง

⇒ ไม่สามารถบอกความจริงได้

⇒ มีแนวโน้มที่จะมีความคิดในแง่ลบ

⇒ ซึ่งไม่ได้้นำเราไปสู่ทางแก้ไข

การพิจารณาประเด็นเหล่านี้เพื่อเคารพความภาคภูมิใจของคู่สนทนา

- สังเกตอย่างตั้งใจ (Attentive observation)

- ชื่นชมเมื่อสังเกตเห็นสิ่งดีหรือเชิงบวกเกี่ยวกับคู่สนทนา (Appreciate if you notice anything good or positive about your interlocutor) – แต่ไม่ใช่การยกยอปอขึ้น (No flattery)

- เริ่มต้นด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ตอบง่าย (Start with questions about facts that are easy to answer)

- แสดงความเห็นอกเห็นใจและการยอมรับ (Show sympathy and acceptance) โดยบางครั้ง ทวนสิ่งที่คู่สนทนาได้กล่าวไว้ (by sometimes repeating what your interlocutor has said)

แบบฝึกหัดที่ช่วยให้สามารถแยกแยะระหว่างคำถามที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Fact Questions) และคำถามที่ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Non-Fact Questions)

(1) Fact Questions (คำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริง)

- เป็นคำถามที่สามารถตรวจสอบและพิสูจน์ได้

- มีคำตอบที่ชัดเจนและเป็นข้อมูลที่แท้จริง

- ตัวอย่าง: "น้ำเดือดที่อุณหภูมิเท่าไร?" (What temperature does water boil at?)

(2) Non-Fact Questions (คำถามที่ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง)

- เป็นคำถามที่อาจขึ้นอยู่กับความคิดเห็นหรือมุมมองส่วนตัว

- ไม่มีคำตอบที่แน่นอนหรือสามารถพิสูจน์ได้

- ตัวอย่าง: "คุณคิดว่าสีอะไรสวยที่สุด?" (What color do you think is the most beautiful?)

(8) Session 8: Practical Approaches on Enhancing Community Resilience towards Disasters “แนวทางปฏิบัติในการเสริมสร้างความสามารถในการรับมือของชุมชนต่อภัยพิบัติ”

วิทยากรโดย Mr. Timothy Wilcox สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (Disaster Risk Reduction - DRR) และแนวโน้มการเกิดภัยพิบัติที่เพิ่มขึ้น มีเป้าหมายเพื่อให้ภัยพิบัติเกิดขึ้นได้น้อยลง ลดความเสียหายเมื่อเกิดภัยพิบัติ และทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและเตรียมพร้อมรับมือมากขึ้น มุ่งเน้นให้ชุมชนมีความสามารถในการฟื้นตัวและมีความเปราะบางน้อยลง ซึ่งภัยพิบัติสามารถป้องกันได้ ปัจจุบันภัยพิบัติและอันตรายต่าง ๆ กำลังทวีความรุนแรงขึ้น และการรับมือและฟื้นฟูหลังภัยพิบัติมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากจนเราไม่สามารถรับภาระได้อีกต่อไปส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

การกำหนดแนวทาง/วิธีการจัดการภัยพิบัติจากระดับชุมชนไปจนถึงระดับประเทศเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีการจัดการป้องกันและการรับมือภัยพิบัติเกิดขึ้นเป็นอันดับแรกในระดับท้องถิ่นเพื่อลดผลกระทบ การเตรียมความพร้อม การตอบสนอง และการฟื้นฟูต้องได้รับการนำโดยชุมชนท้องถิ่นเพราะหน่วยงานท้องถิ่นรู้จักพื้นที่ของตนดีกว่าใคร พวกเขาควรได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลกลาง ไม่ใช่ถูกแทนที่โดยรัฐบาลกลาง

ตัวอย่างกรณีศึกษาการรับมือภัยพิบัติ : ในปี 2015 ประเทศเนปาลหลังจากเกิดแผ่นดินไหวครั้งรุนแรงได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและโครงสร้างในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ มีการกระจายอำนาจไปยังระดับรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อสร้างความสามารถในการรับมือภัยพิบัติจากฐานราก มีการจัดสรรกองทุนบริหารจัดการภัยพิบัติให้แก่รัฐบาลท้องถิ่นทั้ง 753 แห่งทั่วประเทศ และตัวอย่างเหตุการณ์ภัยพิบัติในเทศบาลปาลุงตาร์ มีรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้นำในการพัฒนาแผนลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติที่ครอบคลุมหลายประเภท มีสำนักงานเขตทำหน้าที่เป็นหน่วยงานแนวหน้าในการรับมือภัยพิบัติ

แต่แนวทางนี้ก็ยังไม่สามารถป้องกันหรือรับมือกับภัยพิบัติได้ทั้งหมดสาเหตุเกิดจากอำนาจการตัดสินใจและทรัพยากรอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานกลาง มักไม่มีประสิทธิภาพ ไม่คำนึงถึงความต้องการและความรู้ในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและลดอำนาจของชุมชนและมักถูกมองว่าเป็นการลดทอนบทบาทของชุมชน เนื่องจากไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รัฐบาล/หน่วยงาน/องค์กรขาดการนำเอาความรู้และประสบการณ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชนท้องถิ่นในทุกขั้นตอน ซึ่งบางครั้งระบบราชการที่ยุ่งยาก ขาดความยืดหยุ่น และปรับตัวได้ยากต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงและหลากหลายของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ

นอกจากนี้การหาแหล่งทุนจากภาคเอกชน/องค์กรอิสระเพื่อให้การสนับสนุน โดยใช้ทรัพยากรและความเชี่ยวชาญของตนเอง เช่น คลินิกทางการแพทย์ องค์กรอาสาสมัคร องค์กรทางศาสนา สภากาชาดหรือเสี้ยววงเดือนแดงท้องถิ่น สโมสรกีฬา โรงเรียน มหาวิทยาลัยท้องถิ่นหรือสถานศึกษาระดับสูง ธุรกิจเอกชน

เครื่องมือเชิงปฏิบัติการเข้าถึงข้อมูลความเสี่ยง คือการทำความเข้าใจความเสี่ยงจากภัยพิบัติต้องอาศัยการเข้าถึงข้อมูลความเสี่ยงข้อมูลเหล่านี้ซึ่งจะเข้าถึงได้ยาก เนื่องจากเป็นหน่วยงานรัฐบาลและบริษัทประกันภัยเป็นหลักมีความพยายามในการเปิดให้เข้าถึงข้อมูลมากขึ้น แต่ควรเพิ่มความพยายามให้มากขึ้น เพราะความเสี่ยงเป็นเรื่องของทุกคน ความเสี่ยงเป็นเรื่องของทุกคนที่ต้องร่วมมือกัน

(9) Session 9: The Future of Social Resilience “ความสามารถในการฟื้นตัวทางสังคมในอนาคต”

วิทยากรโดย Dr. Kazuki Kagohashi สรุปเนื้อหาการบรรยาย ดังนี้

ได้อธิบายเกี่ยวกับ “การปรับตัวต่อภัยแล้งและการรองรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน” : กรณีศึกษาระบบชลประทานโดยใช้บ่อน้ำในที่ราบซานูกิ ประเทศญี่ปุ่น

ระบบชลประทานโดยใช้บ่อน้ำในที่ราบซานูกิ

- บ่อน้ำท้องถิ่นที่มีความหนาแน่นสูง
- จำนวนผู้ใช้น้ำ: มากกว่า 10,400 แห่ง (ในปี 2000)
- ความหนาแน่นของบ่อน้ำ : 7.79 แห่งต่อตารางกิโลเมตร (ในปี 2000)

คลองคางาวะ

- สร้างขึ้นในปี 1978 เพื่อส่งน้ำไปยังผู้ใช้น้ำในที่ราบซานูกิ
- จัดสรรน้ำปีละ 105 ล้านลูกบาศก์เมตรสำหรับเกษตรกรรม (30,700 เฮกตาร์)
- 122 ล้านลูกบาศก์เมตรสำหรับน้ำประปา
- 20 ล้านลูกบาศก์เมตรสำหรับอุตสาหกรรม

ระบบการจัดการน้ำในที่ราบขานูกิ

- องค์การปรับปรุงที่ดินคลองคางาวะ (KCLID) ดูแลการส่งน้ำผ่านคลองคางาวะ
- บ่อน้ำหลัก(บ่อแม่)ได้รับการดูแลโดยองค์การพัฒนาที่ดินระดับภูมิภาค และบ่อน้ำย่อย(บ่อลูก)โดยองค์การระดับท้องถิ่น (บ่อพลวง = บ่อแม่ บ่อลูก)
- การบริหารจัดการบ่อน้ำท้องถิ่นมีความเป็นอิสระสูง

ภัยแล้งในปี 1994

- ภัยแล้งรุนแรงกระทบที่ราบขานูกิ
- ปริมาณน้ำสำรองในบ่อน้ำท้องถิ่นลดลงอย่างมาก บางแห่งแห้งขอด

ปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรง

- เชื้อนซาเมอูระ (แหล่งน้ำของคลองคางาวะ) มีปริมาณน้ำลดลง
- 29 มิถุนายน: ลดการใช้น้ำลง 30%
- 8 กรกฎาคม: ลดการใช้น้ำลง 60%
- 16 กรกฎาคม: ลดการใช้น้ำลง 75%
- 24 กรกฎาคม: หยุดการส่งน้ำจากเชื้อนซาเมอูระ
- มาตรการจำกัดการใช้น้ำยังคงดำเนินต่อไปจนถึง 11 พฤศจิกายน แม้ว่าจะมีพายุไต้ฝุ่นเข้ามาในเดือนกันยายน

มาตรการรับมือและการปรับตัว

มาตรการ	รายละเอียด
1) การปฏิบัติทางเกษตรแบบดั้งเดิม	ระบบการรดน้ำแบบหมุนเวียน (Bansui) และการจำกัดการใช้น้ำ (Hashiri-mizu)
2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางน้ำ	ติดตั้งปั้มน้ำ ท่อ และบ่อน้ำเพิ่มเติม (8,200 ไร่ในปี 1994) = ระบบกระจายน้ำ
3) การแบ่งปันน้ำ (Mizu-Yuzu) ในภาคเกษตร	การแบ่งปันน้ำภายในและระหว่างลุ่มน้ำ

มาตรการที่นำมาใช้

การแบ่งปันน้ำเป็นมาตรการเปลี่ยนแปลง = มาตรการใช้น้ำร่วมกัน

- เกษตรกรสามารถลดความเสียหายของผลผลิตผ่านระบบแบ่งปันน้ำภายในและระหว่างลุ่มน้ำ
- เกษตรกรท้องถิ่นฟื้นฟูแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมเพื่อลดการใช้น้ำ
- KCLID จัดสรรน้ำอย่างยุติธรรมทั่วทั้งที่ราบขานูกิ โดยไม่ก้ำก๋ายการตัดสินใจขององค์การจัดการน้ำท้องถิ่น

กระบวนการปรับตัวต่อภัยแล้ง

1. การระบุคุณธรรมชาติที่สำคัญ (CNC) และภัยคุกคาม
2. การนำทรัพยากรต่างๆ มาใช้
3. สนับสนุนกิจกรรมระดับท้องถิ่น
4. การอนุรักษ์ CNC เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

ประเภทของทุนที่เกี่ยวข้อง

- ทุนธรรมชาติ: น้ำในบ่อ แหล่งน้ำใต้ดิน
- ทุนที่ผลิตขึ้น: ปั้มน้ำ ท่อ ระบบบาดาล
- ทุนมนุษย์: เกษตรกร อาสาสมัคร ทักษะท้องถิ่น
- ทุนการเงิน: เงินอุดหนุนจากรัฐบาลกลางและจังหวัด
- ทุนความรู้/การวางแผน: ผสมผสานความรู้ดั้งเดิมและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

บทเรียนสำคัญ

- เกษตรกรท้องถิ่นในที่ราบขานูกิสามารถปรับตัวต่อภัยแล้งในปี 1994 ได้สำเร็จ ผ่านมาตรการรับมือและการปรับตัว เช่น การฟื้นฟูแนวปฏิบัติการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ
- บทบาทของ KCLID มีความสำคัญอย่างยิ่งในการแบ่งปันน้ำระหว่างลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นมาตรการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกในปี 1994

- นโยบายของ KCLID ที่เคารพการตัดสินใจของเกษตรกรท้องถิ่นประสบความสำเร็จ ความรู้ท้องถิ่นและการแบ่งปันน้ำระหว่างลุ่มน้ำช่วยเพิ่มความสามารถในการฟื้นตัวของสังคมในภูมิภาคชานูเกิ

บทเรียนที่ได้

- การรับมือที่ประสบความสำเร็จ = การฟื้นฟูวิธีดั้งเดิม + การลงทุนด้านเครื่องมือ
- การแบ่งปันน้ำระหว่างลุ่มน้ำเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง
- การไม่แทรกแซงระดับท้องถิ่นทำให้เกิดความยืดหยุ่นทางสังคม
- ยึดมั่นในกระบวนการสนับสนุนโดยเคารพอำนาจการตัดสินใจของชุมชน

ส่วนที่ 2 ประโยชน์ที่ได้รับและการขยายผลจากการเข้าร่วมโครงการ

2.1 ประโยชน์ต่อตนเองและหน่วยงานต้นสังกัด

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) มีวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ดีมีสุข ด้วยการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม มุ่งสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนเป็นฐานรากพร้อมทั้งดูแลทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีหลักการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2566 – 2570) ดำเนินการพัฒนาพื้นที่สูงด้วยรูปแบบการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามแนวทางโครงการหลวง คือ 1) การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Approach) ตามปัญหา ความต้องการ และภูมิสังคมของชุมชน 2) ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยผลงานวิจัย และองค์ความรู้ 3) ใช้หลักและวิธีการดำเนินงานพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐาน และครบวงจรทั้งด้านการวิจัย พัฒนา และตลาด ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือของทุกภาคส่วน

การเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งพื้นที่สูงของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่ได้ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในหลากหลายรูปแบบ เช่น น้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก ดินโคลนถล่ม และภาวะภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้มีความถี่และรุนแรงขึ้น แมลงศัตรูพืชเจริญเติบโตและระบาดมากขึ้น ซึ่งอาจลดทอน ทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิตการเกษตรทำให้เกษตรกรมีรายได้ลดลง

จากการเข้าร่วมโครงการเอฟพีโอ 24-CL-21-GE-WSP-A : ประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน ระหว่างวันที่ วันที่ 31 มีนาคม 2568 – 2 เมษายน 2568 ด้วยระบบประชุมทางไกล (Online) ทำให้ได้รับความรู้จากวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ ถ่ายทอดให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจได้ง่าย โดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงวิธีการรับมือต่อเหตุการณ์ภัยพิบัตินั้นๆ ข้อมูล/เหตุการณ์กรณีศึกษาต่างๆที่วิทยากรได้นำเสนอล้วนเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการทำงานของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น ตัวอย่างเหตุการณ์ภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของคนในชุมชนโดยตรง และยังส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศหยุดชะงักได้ หรือ กรณีศึกษาการเยียวยาและฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบต้องร่วมมือกันทุกภาคส่วน และให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจด้วยเพราะเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียและมีกำลังขับเคลื่อนได้ดีกว่าภาครัฐ

ตัวอย่างกรณีศึกษาระบบชลประทานโดยใช้บ่อน้ำในที่ราบชานูเกิ ประเทศญี่ปุ่น เป็นแนวทางหนึ่งที่มีประเด็นน่าสนใจและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพการเกษตรให้แก่เกษตรกรบนพื้นที่สูงที่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กให้เหมาะสมตามบริบทพื้นที่ โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์พื้นที่ จุดเด่น จุดด้อย โอกาส อุปสรรค มุ่งองค์ความรู้ เครื่องมือและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการพัฒนาเชิงพื้นที่ และมีการบูรณาการระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีส่วนร่วม

2.3 กิจกรรม การขยายผลที่ได้ดำเนินการภายในระยะเวลา 60 วันนับจากวันสุดท้ายของโครงการ

จากเหตุการณ์ดินโคลนถล่มที่บ้านดอยแหลม ตำบลแม่ฮ้อย อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) เป็นภัยพิบัติรุนแรงที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เช่น บ้านเรือนหลายหลังถูกดินโคลนถล่มทับ ทำให้บ้านเรือนเสียหาย และบางครอบครัวไม่มีที่อยู่ พื้นที่เพาะปลูกได้รับความเสียหายจากดินสไลด์ทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ และต้องใช้เวลาฟื้นฟูพื้นที่การเกษตร และที่สำคัญผลกระทบทางจิตใจจากการสูญเสีย ซึ่งต้องได้รับการดูแลและเยียวยา

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) ได้เข้าสำรวจชุมชนและหารือร่วมกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ที่เกิดภัยพิบัติรวมถึงแนวทางการป้องกันและรับมือภัยพิบัติที่อาจจะเกิดซ้ำได้อีก ได้กำหนดให้ชุมชนบ้านดอยแหลมเป็นพื้นที่ต้นแบบดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาการชะล้างพังทลายของดินซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดดินโคลนถล่ม

Workshop การหารือร่วมกันระหว่าง หน่วยงานภาครัฐ องค์กร ผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่ฮ้อย อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่ (วันที่ 23 พ.ค.2568)

- พื้นที่เป้าหมายการดำเนินงาน จำนวน 6 หมู่บ้าน ในพื้นที่ ต.แม่ฮ้อย อ.แม่ฮ้อย จ.เชียงใหม่ เพื่อร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ (Master Plan) และวางแผนการทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการหารือแนวทางการดำเนินงานในพื้นที่ภายใต้ กฎหมาย /ระเบียบ/ข้อจำกัดในพื้นที่กรมอุทยานฯ และกรมป่าไม้

พื้นที่ต้นแบบดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน บ้านดอยแหลม

ระยะเร่งด่วน : แก้ไขปัญหา พื้นที่
เฉียวยา เกษตรกร+พื้นที่ประสบภัย

ระยะยั่งยืน :

1. จัดทำแผนที่ดินรายแปลง
สำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคม
การประกอบอาชีพ
แหล่งน้ำ
ภัยพิบัติ
แผนการพัฒนา
2. แยกพื้นที่ป่ากับพื้นที่เกษตร
วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน
จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่

กิจกรรม

1

การรักษาป่าต้นน้ำ

- แบ่งแยกเขตอนุรักษ์
- ฟื้นฟูป่า
- ป้องกันไฟป่า
- ฝายชะลอน้ำ

2

จัดการระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

- จัดทำคู่มือมาตรฐานขอบเขต
- จัดทำขั้นบันไดดิน (ปรับระบบเกษตร)
- ปลูกแฝก
- พัฒนาแหล่งน้ำ
- เส้นทางขนส่งผลผลิต
- ปรับปรุงที่ดิน

3

พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ

- ปรับระบบเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่
- ส่งเสริมเกษตรประณีต
- ทดแทนพืชเชิงเดี่ยว
- พัฒนาระบบตลาดและโลจิสติกส์

4

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

- ระบบน้ำ
- โทรศัพท์
- เส้นทางลำเลียง
- โรงคัดบรรจุ

2.3 กิจกรรมการขยายผลที่จะดำเนินการภายใน 6 เดือนหลังเข้าร่วมโครงการ

ประชุมเชิงปฏิบัติการ “พัฒนาทักษะด้านข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ให้แก่ผู้นำชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจัดทำแผนแม่บทพัฒนาเชิงพื้นที่(Master Plan) ชุมชนดอยกลาง อย่างมีส่วนร่วม” เพื่อสร้างความเข้าใจในการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศเข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนการทำงานเชิงพื้นที่และพัฒนาทักษะด้านข้อมูลและเทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) รวมถึงจัดทำแผนแม่บทพัฒนาเชิงพื้นที่ (Master Plan) ชุมชนดอยกลาง ให้เกิดการบูรณาการ เชื่อมโยงข้อมูลกับหน่วยงานในการขับเคลื่อนการพัฒนาาร่วมกัน มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

- 1) ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหารือแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาาร่วมกับองค์กรบริหารส่วนตำบลดอยกลาง
- 2) ถ่ายทอดองค์ความรู้พื้นฐานการใช้โปรแกรมภูมิสารสนเทศ Google Earth สู่การประยุกต์ใช้งานเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมอบรมเจ้าหน้าที่ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และทักษะด้านการใช้ และทำข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเชิงพื้นที่ร่วมกับการขับเคลื่อนการทำ Master Plan ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
- 3) จัดทำแผนพัฒนาเชิงพื้นที่(Master Plan)ตำบลดอยกลาง
 - ความสำคัญของข้อมูล และการจัดทำผังอนาคตชุมชนคนดอยกลาง
 - กระบวนการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนดอยกลาง
 - แบ่งกลุ่มย่อยลงพื้นที่จัดทำแผนพัฒนาระดับตำบล
 - กลุ่ม 1 : ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย
 - กลุ่ม 2 : ด้านพัฒนาระบบสาธารณูปโภค
 - กลุ่ม 3 : ด้านเศรษฐกิจ
 - กลุ่ม 4 : ด้านสังคม
 - กลุ่ม 5 : บริหารจัดการ
- 4) นำเสนอเพื่อทบทวน และแลกเปลี่ยนข้อมูลแผนแม่บทพัฒนาเชิงพื้นที่ (Master Plan) ชุมชนดอยกลาง ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายเพื่อนำไปจัดทำแผนงบประมาณของหน่วยงานในระยะต่อไป
- 4.5 ติดตามและขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ชุมชนดอยกลางผ่านหน่วยงานคณะทำงาน